

Зразок оформлення зворотної сторони титульної сторінки бакалаврської роботи

Регістрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

**Рекомендовано
до захисту**

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ДЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ДЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ДЕК

підпис

ініціали, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1 Соціальний рух: основні поняття та характеристика	7
1.2 Волонтерство як соціальний рух	11
1.3 Зміст, напрями та форми роботи волонтерів	20
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ УКРАЇНИ.....	28
2.1 Особливості роботи волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проєктів.....	28
2.2 Розвиток волонтерства як соціальний рух України.....	34
2.3 Труднощі та ризики волонтерської діяльності, шляхи їх попередження та подолання	41
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО РУХУ УКРАЇНИ.....	48
3.1. Програма пілотажного дослідження: ставлення молоді залучених до участі у волонтерській діяльності.....	48
3.2. Аналіз результатів соціологічного опитування: участь молоді до залучення волонтерських організацій.....	53
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Поточна ситуація в Україні характеризується, економічною та політичною нестабільністю, що пов'язане із зниженням життєвого рівня більшості населення, девальвацією моральних норм і цінностей у суспільстві, зростанням злочинності та насильства. Соціальні проблеми в Україні вплинули на психологічне самопочуття різних верств населення. Категорії людей, які потребують соціальної та психологічної допомоги, стали ще більш вираженими. Перш за все, це молоді люди без будь-якого заняття; безробітні дорослі; діти, які не отримують необхідної уваги від батьків або не мають батьків; пенсіонери; інваліди та інші.

Сьогодні молодь є найбільш чутливою та вразливою частиною населення країни, яка потребує соціального та психологічного захисту, допомоги та підтримки. Таку підтримку надають кваліфіковані соціальні працівники та психологи.

Зростає тенденція до диверсифікації соціальної та психологічної допомоги та форм роботи з молоддю. Звідси потреба суспільства у кваліфікованому соціально-психологічному персоналі, який здатний певною мірою впливати на формування людини, допомагати реалізувати себе як особистості.

Також незаперечно, що потреби населення у соціальній допомозі, психологічній підтримці та захисті зростають. Тому виникла потреба залучати волонтерів-помічників до соціально-психологічної роботи з різними верствами населення. Спільна робота психологів, соціальних працівників та волонтерів має великий потенціал, підвищує ефективність та якість послуг для населення.

Термін «доброволець» в перекладі з англійської означає волонтер. Доброволець - це людина, яка добровільно, займається діяльністю на благо суспільства, не отримуючи грошової винагороди.

Волонтерство – це соціальне явище, оскільки воно розглядається як система взаємовідносин між людьми, добровільне надання соціально-психологічної допомоги людині людиною.

Тема роботи є досить актуальною, оскільки на сучасному етапі розвитку нашої країни існує дефіцит кваліфікованих психологів та соціальних працівників. Для вирішення цієї проблеми необхідно, по-перше, вивчити реальні потреби різних верств населення; по-друге, визначити та поширити методи волонтерської діяльності, які допоможуть задовольнити ці потреби; по-третє, необхідна підготовка кваліфікованих фахівців, які здатні професійно реалізувати розроблені концепції та програми волонтерської діяльності.

Мета моєї дипломної роботи – дослідити особливості волонтерства як соціального руху України.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити ряд **завдань**:

- Охарактеризувати соціальний рух: основні поняття та характеристика;
- Охарактеризувати волонтерство як соціальний рух;
- Дослідити зміст, напрями та форми роботи волонтерів;
- Проаналізувати особливості роботи волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів;
- Дослідити розвиток волонтерства в Україні як соціальний рух;
- Визначити труднощі та ризики волонтерської діяльності, шляхи їх попередження та подолання;
- Розглянути волонтерство не як рух, а як організацію і статус волонтерства;
- Провести власне дослідження особливості волонтерства як соціального руху України.

Об'єкт мого дослідження є волонтерство як соціальний рух України.

Предмет розвитку – передумови розвитку та процес функціонування волонтерства в Україні.

Методи дослідження. При написанні роботи були використані такі методи досліджень: теоретичні узагальнення і формування висновків, аналіз сучасного стану досліджуваного питання, зображення теоретичних та практичних основ дослідження, логічного узагальнення.

Теоретичною та емпіричною базою дослідження стали праці вітчизняних та закордонних вчених, наукові публікації в періодичних виданнях, довідкова література.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в дослідженні особливостей волонтерства як соціального руху України та висвітленню напрямів регулювання цих процесів, що дозволять забезпечити покращення волонтерської роботи.

Структуру дипломної роботи вступ складають три розділи, а також, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 61 стор. комп'ютерного тексту.

Ключові слова: волонтерство, соціологія, розвиток, соціальний рух

Key words: volunteering, sociology, development, social movement

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Соціальний рух: основні поняття та характеристика

Соціальні рухи (їх також часто називають масовими, громадськими) - важливий компонент реформування сучасного суспільства, джерело перекладу інтересів різних верств громадян. Пріоритетність соціальних питань у суспільних рухах, що розгортаються на пострадянському просторі, в тому числі в Україні, поява «нових соціальних рухів» - відповідь на виклики нової реальності. Ця теза підтверджується низкою наукових досліджень соціологів, політологів, соціальних психологів, які вивчають традиціоналізм та інновації в соціальних рухах, характеристики їх сучасних видів, їх ідентичність та інші[4, с. 112].

Відомо, що науково сформовані уявлення про суспільні рухи з'явилися лише в ХХ столітті. і представлені в концепціях масового суспільства та колективної поведінки (Кравченко Р. І., Митрохіна О.В., С. Ліпсет), відносна депривація (Т. Харр, Ходорчук А. Я., Н. Смелзер), мобілізація ресурсів (Б. Кландерманс, У. Гамсон, Дж. Маккарті).

Вчені активно обговорюють роль соціальних рухів у розвитку сучасного суспільства, в модернізації його соціально-функціональної структури при переході від «вертикалі» до її організації [5]. При цьому виникає проблемне питання. Це стосується умов, за яких соціальний рух може стати ефективною колективною дією відповідно до принципів громадянського суспільства. Відомо, що соціальні рухи формуються навколо певних ідей, які створюють нові форми соціальної та політичної ідентичності для осіб, які приєднуються до цих рухів.

Колективна акція - це дія, яка лежить у публічній сфері і проводиться двома або більше людьми (групами, громадами) з метою досягнення того самого суспільного блага, яке може бути матеріальним (парки, мости, бібліотеки), політичним (громадська думка, вибори), громадські (інформаційні бази даних, комунікаційні системи). Процеси колективних дій

забезпечують виникнення та трансформацію суспільного порядку, але самі по собі можуть бути зрозумілі як форми соціального порядку. Теорії колективної дії варіюються від проголошення дослідження колективної дії як стрижня макросоціологічного аналізу до вивчення лише найбільш специфічної колективної соціальної дії (наприклад, соціального руху). Теорія колективних дій давно розроблена на основі раціоналістичної теорії дії. Наприклад, у підході як раціональних суб'єктів розглядаються не особи, а організації, соціальні рухи. Але поступово соціальна теорія звільняється від диктату раціональності в поясненні соціальних дій, як індивідуальних, так і колективних. Н.Смелзер запропонував універсальну теорію колективної дії, засновану на нормативній критиці раціональної моделі дії. Чарльз Тіллі тлумачить колективні дії на основі теорій розпаду соціальних порядків та теорій солідарності. Спроба створити універсальну схему теорій і видів колективних дій була здійснена А. Туреном, який зосередив увагу на центральних лініях конфлікту в суспільстві (використання ядерної енергії, студентський рух, новий регіоналізм тощо). Вчені зараз визнають, що напрям та ефективність колективних дій визначаються соціальним часо-простором та соціокультурним контекстом[41].

Однак існує важлива розбіжність між важливістю соціологічного теоретизації щодо колективної дії та її поясненням при вивченні соціальних рухів та необхідністю переосмислення витоків та особливостей колективної дії в сучасних умовах. Особливе значення має розгляд такого аспекту розгортання колективної дії, як її візуалізація та віртуалізація. Останні дослідження колективних дій пов'язані з впливом інформаційно-комунікаційних технологій; поширення нових форм і видів спілкування та координації колективних зусиль.

Коло колективних дій, що здійснюються в сучасному суспільстві у формі соціальних рухів, також змінюється.

Можна визначити характеристики будь-яких соціальних рухів незалежно від соціальної сфери, де відбувається їх діяльність. Цілі або завдання руху. Такі характеристики руху повинні включати, рис. 1.1.

Рис. 1.1 – Характеристика соціальних рухів

Таким чином, є багато причин виникнення соціальних рухів, кожен рух будує власну діяльність по-своєму, а активність громадян, які належать до руху, різна, звичайно, існує велика кількість різних рухів. Однак, незалежно від руху, про який йде мова, вони проходять приблизно однакові етапи свого розвитку, які включають, таблиця 1.1.

Отже, соціальний рух – це діяльність великих груп людей, що прагнуть змінити певні соціальні процеси в суспільстві. Можна визначити характеристики будь-яких соціальних рухів, де проходить їхня діяльність.

До таких характеристик руху слід віднести:

- наявність об'єктивних соціальних обставин, що спонукають виникнення руху;
- відсутність членства, статутів і програм, норм діяльності;
- масовість рух включає велике скупчення людей, що об'єднуються спільним інтересам;
- висока соціальна активність та будь-який соціальний рух існує доти, поки він відчуває в собі можливість вплинути своєю активною діяльністю на ті соціальні зміни до яких прагне рух.

Є багато інших факторів виникнення соціальних рухів і тому кожний суспільний рух будує особистодіяльність по-своєму, різною виявляється й активність громадян, що входять до того чи іншого руху. В наведеній нижче таблиці розроблені етапи розвитку соціального руху.

Етапи розвитку соціального руху

№	Етапи розвитку	Характеристика
1	Створення передумов руху	виникнення в суспільному житті таких умов, які не сприймаються значною частиною людей, що спричиняють виникнення суспільного руху. З іншого боку, часто трапляється, що існує протилежний рух, який прагне підтримувати усталений соціальний лад.
2	Етап об'єднання	усвідомлення прагнень індивідів стимулює активізацію їх діяльності, знаходження своїх прихильників, вони ще більше активізують свою діяльність, чіткіше визначають власні цілі та інтереси. Таким чином формується ядро руху, формується загальне призначення та розробляються способи діяльності руху.
3	Етап агітації	залучення прихильників. На цьому етапі рух починає різко активізувати свою діяльність і різними способами (через засоби масової інформації, мітинги, демонстрації, протести) намагається розширити коло своїх членів.
4	Точка максимальної висоти	На цьому етапі рух досягає апогею своєї діяльності. Доля руху вирішена - він або досягає, або не досягає цілей і завдань. Найчастіше існує тиск на уряд, який може, на вимогу руху, внести певні соціальні зміни, що належать до

		його компетенції, або відмовитись від таких змін.
5	Виконання	досягнення руху цілей, які він поставив перед собою, або усвідомлення того, що досягнення їх у цих умовах неможливе. Іншою причиною розпаду руху є його формалізація, тобто перетворення в громадську чи політичну організацію.

Джерело: [29, ст.128]

Таким чином, соціальний рух – це суспільна активність великих скупчень людей – прошарків суспільства, верств населення, класів, груп, які керуються конкретними ідеями, цілями, мотивами та мають загальну ціль, мету.

Узагальнення досліджень, проведених соціологами, дозволяє стверджувати, що для сучасних соціальних рухів характерні такі особливості: організаційний плюралізм; актуалізація соціальних питань; децентралізація; відповідність характеру, змісту, форм, терміну колективної дії в рамках конкретних соціальних рухів суспільному часу; зовнішня підтримка; віртуалізація діяльності; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; нові вимоги до активістів, лідерів. В даний час питання соціального руху як форми колективних дій переходить у стрімкий розвиток відповідних соціальних технологій, які потребують соціологічної підтримки.

1.2 Волонтерство як соціальний рух

Отже, волонтерство як соціальний рух зародилося ще на Заході, а першими добровольцями були самаряни, які почали допомагати нужденним. Можна впевнено говорити про виникнення явища волонтерства з середини XIX століття. 1859 рік вважається роком волонтерського руху у світі. Саме в цей період Жан Анрі Дюнан, відомий французький письменник і журналіст, шокований наслідками битви при Солферіно, запропонував створити Червоний Хрест - організацію, яка б надавала добровільну допомогу та

надавала першу допомогу ув'язненим та пораненим. Принципи, які сформульовані Жан Анрі Дюнаном і досі керуються волонтерськими організаціями по всьому світі[38].

Волонтер - це людина, яка добровільно допомагає людям. Волонтер має право самостійно або як член волонтерської організації проводити волонтерські дії; пройти відповідну підготовку з волонтерства; вдосконалювати свої навички; здійснювати волонтерську діяльність в безпечних умовах; забезпечити при необхідності спеціальний одяг, взуття та обладнання, велосипеди, проїзні квитки у громадському транспорті та підтримувати зв'язки з волонтерськими організаціями інших країн [38].

Волонтер - це, насамперед, добра, відповідальна людина, яка володіє прекрасними навичками спілкування та приваблює людей, розуміє проблеми інших та співчуває їм, має бажання самовіддано допомагати вирішувати проблеми інших людей. Крім того, для волонтера характерні порядність, уважність та відкритість зі своїми клієнтами.

Волонтери є «найактивнішими представниками різних груп, які хочуть надати ефективну підтримку у формуванні демократії в Україні, внести конкретний внесок у покращення становища маргіналізованих груп чи розвиток соціальної та культурної сфер»[19, с. 51]

На думку італійського соціолога Ново Дізіонаріо, волонтер - це «громадянин, який вільно і не для того, щоб продемонструвати свої моральні зобов'язання чи юридичні зобов'язання, керується ідеєю суспільної та приватної солідарності. Після того, як волонтер продемонстрував здатність виконувати свої громадянські та особисті обов'язки, він або вона продовжує знаходитись у повному розпорядженні суспільства, допомагаючи вирішувати місцеві проблеми, надаючи пріоритет відвідуванню бідних та знедолених»[38].

Зараз волонтерство - це стрімкий соціальний рух, який здатний взяти на себе частину повноважень державних соціальних інститутів. Поняття «волонтер» та «волонтерство» дуже широкі.

Волонтерство базується на здатності однієї людини бути самовідданою, в більшості випадків працювати анонімно на благо інших. Тобто частину часу, енергії, знань, досвіду, який волонтер витрачає на діяльність, яка приносить користь іншим людям чи суспільству в цілому. Однак термін «волонтерство» означає насамперед діяльність, засновану на добровільній волі.

За словами Азгагі М., волонтерський рух - це благодійна робота, яка проводиться окремими людьми на некомерційних засадах, без заробітної плати, без заохочення, задля добробуту та процвітання громад та суспільства в цілому[1, с. 27]

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» передбачає, що волонтерський рух - це добровільна, благодійна, некомерційна та мотивована діяльність, що має суспільно корисний характер.

Волонтерський рух є природним і, можливо, лише у вільному, незалежному демократичному суспільстві. Служба суспільству виховує громадянські почуття, а волонтерський рух, зокрема, є оптимальною умовою прояву альтруїзму людства для самореалізації та самовдосконалення людей будь-якого віку.

Волонтерський рух - це рух для надання самовідданої допомоги тим, хто цього потребує. Ця концепція розуміється як волонтерство, як на місцевому та державному рівнях, так і одночасно як двосторонні та міжнародні програми. Волонтери відіграють різноманітну роль у розвитку та добробуті країн. У рамках національних програм та програм ООН вони сприяють розвитку гуманітарної допомоги, технічному співробітництву, просуванню прав людини, демократії та миру[40].

Добровольці не отримують фінансової допомоги у вигляді заробітної плати, але у них є щось інше - розвиток власних здібностей, моральне задоволення, почуття власної потреби у тих, хто потребує допомоги, почуття, що їм вигідно, здобувати нові знання. У світі стільки волонтерів, скільки є мотивів для безкоштовної роботи.

У сучасній Україні волонтерство набуває широкого поширення. Символ українських волонтерів - жовтий колір сукні - означає тепло сонця, відданість та послідовність у бажанні зробити світ кращим.

Оскільки більшість волонтерських груп виникають спонтанно та беруть участь у разових компаніях, існує нагальна потреба розробити системний підхід до залучення волонтерів, організації їх діяльності та підтримки розвитку волонтерського руху. Основну роль у зміцненні позиції волонтерів та формуванні позитивного ставлення громадськості до їх діяльності відіграє запровадження системи навчання волонтерів[36, с. 278].

Сьогодні служби волонтерів необхідні для вирішення проблем у соціально-педагогічній, економічній, культурній сферах. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй, враховуючи рекомендації Економічної та Соціальної Ради, передані в резолюції 1997/44 від 22 липня 1997 року на її 52-й сесії, прийняла:

- оголосити 2001 рік «Роком волонтерського руху»;
- закликати уряди держав, а також добровільні організації, громадські, урядові та неурядові організації до співпраці;
- визначити шляхи вдосконалення співпраці та просування діяльності;
- до спільної організації волонтерів для розробки програми роботи.

Ініціатива проведення Міжнародного року волонтерів 2001 була підкріплена зростаючим бажанням людей пропонувати свої послуги як волонтери. Для досягнення цієї мети потрібне визнання та волонтерська допомога для посилення просування цього виду діяльності[31].

Це вимагає використання найкращих практичних дій для добровольців для досягнення успішного результату.

Отже, аналізуючи витяг із загальної декларації добровольців, можна сказати, що волонтерство:

- це добровільний вибір, який розкриває особисті погляди та позиції;

- це активна участь громадянина в житті людських громад;
- сприяє покращенню якості життя, особистісному зростанню та поглибленню почуття солідарності;
- сприяє реалізації основних потреб людини в справедливості та мирі в суспільстві;
- сприяє більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, а також створенню нових робочих місць та професій.

Основні принципи волонтерського руху[31]:

- визнає право на об'єднання для всіх чоловіків, жінок та дітей незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, соціального та фінансового стану;
- поважати гідність та культуру всіх людей;
- надавати допомогу, безкоштовні послуги особисто або організовано - у дусі партнерства та братства;
- визнають однакове значення особистих і колективних потреб, сприяють їх колективній реалізації;
- прагне перетворити волонтерство на елемент особистісного розвитку, набуття нових знань та вмінь, вдосконалення здібностей шляхом стимулювання ініціативи та творчості людей, які мають можливість бути творцями, а не користувачами;
- стимулює почуття відповідальності, заохочує сімейну, колективну, міжнародну солідарність.

Щоб бути добровольцем, потрібно мати такі людські якості: любов до людей, доброта, милосердя, товарицькість, здатність спілкуватися, розуміння чужих проблем, співчуття, терпіння, порядність, уважність, бажання допомогти вирішити проблеми, безкорисливість, відкритість, відповідальність, відкритість, привабливість. Для волонтера потрібні навички: товарицькість, грамотність, ерудиція, розуміння проблеми іншої людини, любов до людей, доброта, вміння слухати, організаторські здібності, мобільність, наполегливість[31].

Волонтерство - це спосіб самопізнання та самоаналізу. Тому в добровільній роботі беруть участь різні категорії волонтерів. Першим кроком у роботі з волонтером є співбесіда, під час якої стає зрозумілим:

- 1) як людина знайшла організацію;
- 2) чому вона зацікавилася цією роботою;
- 3) де вона зараз працює і де раніше працювала;
- 4) яка її освіта та досвід - це допоможе знайти підходящу роботу для неї;
- 5) необхідно з'ясувати, чим би хотіла займатися людина, скільки часу майбутній волонтер може провести, працюючи в організації;
- 6) важливо зрозуміти, чи збирається людина весь час працювати волонтером чи приїхав отримувати оплачувану посаду. В останньому випадку краще чесно поговорити про перспективи;
- 7) чи є досвід роботи волонтера, де;
- 8) і вам також потрібно з'ясувати у майбутнього добровольця, чому він покинув попередню організацію[24, с. 26].

Відповідно до віку, соціальної ролі і соціального статусу можна виявити наступні групи добровільних помічників: діти та підлітки; волонтери - фахівці; спонсори; чиновники; клієнти; члени організації; студенти; батьки.

Отже, волонтером може бути людина будь-якої статі та віку, з освітою або без неї, яка здатна відчувати виявлені потреби інших людей та допомагати їм на громадських засадах.

Таким чином, можна зробити висновок, що одним із важливих наслідків розвитку громадянського суспільства був активний розвиток для країн відносно нового соціального явища - волонтерського руху. Звичайно, професійна кваліфікація волонтерів сьогодні ще досить низька, але вони мають якості та здібності, якими не завжди володіє фахівець громадської організації.

Волонтерство - це спосіб самопізнання та самоаналізу. Тому різні категорії добровольців беруть участь у волонтерській роботі, люди різного

віку та статі, з будь-якою освітою, які здатні відчуті виявлені потреби інших людей і на добровільній основі допомогти їм. Таким чином, після визначення волонтерства впливає термін суспільні рухи. Суспільні рухи – це сукупність колективних дій, направлених на підтримку соціальних змін в суспільстві або соціальній групі. Розрізняються суспільні, громадські, релігійні, політичні, етнічні (національно-визвольні) рухи.

Головними ознаками суспільних рухів є те, що їм усім властива певна ідеологія, організація і тактика. Соціальні рухи мають власну ідеологію — систему поглядів та ідей, які відображають ставлення їх один до одного, способи засвоєння дійсності і перетворення відповідно до ідеалів соціального руху. Ідеологія стійка і виконує соціальну функцію, виробляючи певному суспільному рухові тип мислення, поведінки і програми соціальної дії. Суспільні рухи є добре організованими, ніж інші форми масової поведінки. Крім того, вони складаються з немалої групи керівництва і більшої групи активних членів. Але існує значна кількість симпатиків суспільного руху, яка надає йому моральну підтримку та бере участь у масових акціях. Суспільні рухи, які мають успіх, можуть перетворитися на організації. Соціальні рухи виробляють єдину тактику, тобто особливі методи діяльності, які мають привести до досягнення поставленої мети. Різні суспільні рухи застосовують різну тактику. Революційні рухи часто вдаються до насильства. Така тактика здебільшого популярна там, де заблоковано інші способи впливу на політичні структури. У політично структурованому суспільстві добре організовані суспільні рухи рідше вдаються до масових акцій, а частіше здійснюють організований тиск на політичні структури. Крім того, виокремлюють суспільні рухи, які направлені на зміну поведінки кожного зокрема індивіда, і ті, які мають на меті зміну цілого суспільства. Крім того, поняття “суспільні рухи” було введено в науковий обіг Лоренцом Фон Штайном у середині 40-х рр. XIX ст. Лоренц фон Штайн поєднав аналіз рухів з ідеєю соціальних реформ з ініціативи держави для того, щоб інтегрувати в політичну систему робочий рух, позбавивши його

дестабілізуючого характеру [6]. Для визначення теоретико-методологічних підходів до розуміння “нових суспільних рухів” необхідно взяти за основу найбільш поширені в західній соціології підходи до вивчення соціальних рухів: парадигму колективної поведінки, мобілізації ресурсів та парадигму “нових суспільних рухів” [4]. Парадигма колективної поведінки поєднує декілька моделей суспільних рухів – теорію колективної поведінки, масового суспільства й відносної депривації (Г. Блумер, Т. Гарр, Дж. Девіс, У. Корнхаузер, С. Ліпсет, Р. Файєрабенд). Ця теорія домінувала в 60–70-ті рр. ХХ століття. Суспільний рух у межах цієї парадигми розуміють як складний вид колективної поведінки, що виникає спонтанно як непередбачувана й потенційно небезпечна для соціальної стабільності реакція маргінальних груп та особистостей на процес швидких соціальних змін, як реакція на проблемну ситуацію. У межах теорії відносної депривації це визначення дещо пом’якшується – соціальні рухи розглядають як поведінку людей, які усвідомили, що вони мають менше можливостей для задоволення своїх потреб, ніж інші члени суспільства, при цьому акцентують увагу на тому, що така поведінка може мати як деструктивні, так і конструктивні наслідки. Парадигма колективної дії виникла в 70-ті рр. ХХ ст. До неї зазвичай зараховують теорію мобілізації ресурсів, теорію політичного процесу та теорію соціального вибору К. Ерроу. Серед представників цього підходу можна назвати К. Вільсона, М. Зальда, Дж. Мак-Карті, А. Обершола, Ч. Тіллі та ін. Теоретики парадигми “мобілізації ресурсів” визначають рух достатньо широко. Так, наприклад, М. Зальд розглядає суспільний рух як набір поглядів і переконань групи людей, які вважають за краще змінити деякі елементи соціальної структури чи розподіл благ у суспільстві, або те й інше одночасно [24].

Таким чином, перший підхід зосереджений на вивченні причин виникнення рухів, ролі ідеології та внутрішніх норм, то ця парадигма концентрує увагу на мобілізації й організації. Організація ідентифікується із цінностями-цілями того чи іншого суспільного руху, що сформовані тією чи іншою соціокультурною ситуацією. Парадигма “нових суспільних рухів” (А.

Турен, А. Мелуччі, П. Гунделах, Ю. Габермас, М. Кастельс, Р. Інгельхарт та ін.) належить до Європейської школи дослідження суспільних рухів, яка зосереджує увагу на макросоціальних процесах. Особливості цієї парадигми зумовлені сутністю “нових суспільних рухів” і умовами їх появи. На відміну від попередніх парадигм, у межах цього підходу вчені звертають увагу на взаємозв’язок між типом суспільства й суспільними рухами.

Тому можна стверджувати, що парадигма пов’язана із соціальними трансформаціями суспільства, його глобалізацією та переходом до якісно нового стану. Як зазначає Н. Смелзер, у парадигмі “нових суспільних рухів” “відправною точкою було визнання європейськими інтелектуалами і вченими-суспільствознавцями, що старі суспільні рухи – рух за об’єднання робітничого класу та революційні рухи, які розуміються в контексті марксистського світогляду, – були в основному вичерпані, так само як і марксистський аналіз суспільства [13, с. 62].

Серед науковців, які започаткували дослідження «нових суспільних рухів», необхідно зазначити А. Турена, в концепції якого сформовано понятійний апарат парадигми. Він надає уточнення дефініції колективної дії або поведінки як таких конфліктних дій, що являють собою спробу реконструювати чи адаптувати слабкий елемент соціальної системи цінність, норму, владні відносини чи суспільство загалом.

Він стверджує, що «суспільний рух є культурно-спрямована та соціально-конфліктна дія деякого суспільного класу, що визначається позицією панування залежності в процесі присвоєння історичності, зокрема, цих культурних моделей інвестиції, знання, моралі, на які він самоорієнтований» [15, с. 89] Згідно цього, існує три підходи до вивчення соціального руху.

Зокрема, це соціально-психологічний, соціокультурний та організаційний підходи. Наприклад, соціально-психологічний підхід вивчає взаємозв’язок особистості в суспільстві та полягає на розумінні індивіда як спілкування з собою та іншими людьми. Соціокультурний підхід вивчає соціальні норми та цінності, якими індивід керується в роботі практичної діяльності.

Організаційний підхід вивчає погляди внутрішньої структури та відносин з іншими зовнішніми системами. Отже, кожен з цих підходів відіграє важливу роль в суспільстві.

1.3 Зміст, напрями та форми роботи волонтерів

Демократичне суспільство, яке формується в Україні, має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму. Формальні державні структури не здатні відповісти на всі вимоги суспільства. Тому соціальний рух набуває особливого значення. Однак про те, що цей процес розпочався і триває, незважаючи на труднощі, свідчить поява сучасних неурядових організацій, кількість яких досягла понад двадцяти тисяч[25, с. 14].

Однак лише невелика частка цих організацій працює з волонтерами. У травні 1998 р. Україна, серед інших країн Центральної та Східної Європи, а також декілька країн Азії, запустила регіональну програму добровільних ініціатив. Ідея програми належить нью-йоркському інституту «Фонд Сороса» та реалізується через мережу національних відділень. Основна мета програми - відновити рух волонтерів як запоруку громадянського суспільства та незворотність демократичних перетворень, збільшити частку добровільної роботи громадян, спрямованої на вирішення конкретних проблем. Серед його цілей та завдань в Україні програма, насамперед, включає активізацію громадської діяльності через розвиток волонтерського руху, спрямованого на якомога ширше залучення населення до громадських послуг на громадських засадах у громадських організаціях, службах соціального захисту та охороні здоров'я для надання допомоги вирішувати суспільні проблеми. В рамках цієї програми було створено Центр волонтерів «Добра воля», який почав залучати волонтерів та направляти їх до громадських організацій[15, с. 140].

Крім того, підготовка представників організацій з управління волонтерами була і є надзвичайно важливою, оскільки це одна з головних проблем, через яку громадськість не бере участь у співпраці. Починаючи з 1998 року, представники понад сорока організацій пройшли навчання з

управління волонтерами. Для популяризації волонтерського руху було видано книгу «Благодійність в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє», п'ять бюлетенів «Добра воля» та підручник «Управління волонтерами: як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства».

Завдання, які можуть виконувати волонтери, як правило, повністю відповідають завданням платного персоналу, а волонтери використовуються як помічники або помічники в тих сферах діяльності, які залишаються важливими для досягнення цілей програми.

Робота волонтерів повинна бути організована ефективно та проводитися професійно. Волонтери можуть виконувати будь-яку роботу, не лише основні речі, які не потребують навчання. Волонтер - це не лише помічник чи соціальний працівник, який піклується про інших, він може бути вчителем, екскурсоводом тощо.

Визначаючи завдання для волонтерів, організації повинні орієнтуватися на індивідуальні можливості кожного. Волонтери можуть виконувати завдання, які не пов'язані з постійною оплачуваною роботою; вносити нові ідеї в організацію; створювати та поширювати громадську думку щодо організації; залучати до організації нових людей, допомагати в зборі коштів; заохочують громадянський активізм[15, с. 140].

Волонтери можуть робити те, чого ніколи не зробили б на платній роботі. Волонтери, які приділяють свій час та зусилля організації, хочуть бути її частиною, вони хочуть мати право голосу та впливати на рішення організації. Насправді той факт, що інші цікавляться їхньою думкою та враховують точку зору, підтверджує важливість волонтерів для організації. Здатність впливати навіть на найменшу частину роботи організації - це особливий вид мотивації, оскільки людина відчуває себе частиною організації в цілому.

Розвиток волонтерського руху ґрунтується на таких завданнях, як, таблиця 1.2.

Таблиця 1.2

Завдання волонтерського руху

№	Завдання	Характеристика
1	Підвищення рівня розпізнавання	Державні органи влади та місцеві органи влади повинні бути впевнені у механізмах залучення волонтерів до консультацій та досліджень, щоб визначити якість внеску всього волонтерського сектору у національний процвітання та розвиток. Вирішення питань має базуватися на кращих практиках малих груп, місцевих громад, національних неурядових організацій та результатах міжнародної волонтерської роботи.
2	Мотивація	Засоби залучення людей до волонтерства визначаються залежно від конкретної ситуації в суспільстві. Держава може запропонувати: власні програми навчання волонтерів з таких тем: технології, управління, фінанси; допомога в отриманні офіційно визнаного статусу, страхування та соціального забезпечення з метою виведення волонтерів на рівень фахівців з інших сфер діяльності; зниження ставок для платників податків, які підтримують волонтерські ініціативи; за певних обставин вважати волонтерство військовою службою; надання деяких ресурсів, таких як підручники, ліки, фінансування тощо у користуванні волонтерів.
3	Створення системи обміну інформацією	Телебачення, радіо, друковані ЗМІ та електронні ЗМІ можуть надавати інформацію про досягнення волонтерів і, таким чином, сприяти використанню існуючих «найкращих практик» та робочих процедур, щоб уникнути необхідності кожної громади «винаходити колесо». Такий обмін інформацією може здійснюватися на місцевому рівні, на рівні провінцій, сусідніх країн, зарубіжних країн за допомогою електронних засобів передачі інформації.
4	Пропаганда	Це завдання спрямоване на визначення замовлень на волонтерські послуги, пропозиції щодо бажання надавати послуги як волонтери з урахуванням розширення цього виду діяльності, а також формування сприятливого загального клімату, громадських та офіційних думок, які б підтримували волонтерські ініціативи.

Будь-які волонтерські групи в навчально-реабілітаційних центрах діють у рамках соціальних програм, що реалізуються центрами, передбачених робочими планами, завданнями, які центрами призначаються державою. Тому потрібен інструмент для волонтерів для засвоєння змісту діяльності центру у тому напрямку, в якому вони хочуть працювати та допомагати, визначати власні завдання, сферу їх застосування, методи та форми роботи. Центри, в яких беруть участь волонтери, повинні планувати їх систематичне навчання, зустрічі, навчання, дискусії, семінари, круглі столи, тренінги, що дозволяє урізноманітнити форми ознайомлення волонтерів із змістом, напрямами, особливостями, видами соціально-педагогічної роботи залежно від рівень професійне навчання такої діяльності[7, с. 134].

Характерною особливістю волонтерського руху, який стихійно розвивається в різних соціальних установах, організаціях та об'єднаннях в Україні, є включення молоді до 15 років до добровільних заходів. Привернення уваги неповнолітніх, молоді, людей похилого віку є ефективним засобом активізації особистого саморозвитку в діяльності та спілкуванні як культурному процесі. Якщо більш детально проаналізувати компоненти цього процесу, стане зрозуміло, що молоді волонтери завдяки соціально-педагогічній діяльності здобувають змістовні життєві орієнтири, опановують мистецтво особистого життя шляхом[3, с. 312]:

1. Самовизначення;
2. Самоорганізація;
3. Самопізнання;
4. Саморегуляція;
5. Самореалізація;
6. Самоосвіта та самоосвіта.

Аналіз матеріалів дозволив виявити основні напрями роботи добровільних помічників:

1. Соціальна реабілітаційна робота, профілактика та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

- Робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки;
- Запобігання та подолання вживання алкоголю;
- Профілактика та профілактика паління;
- Профілактика та профілактика вживання наркотиків;
- Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД;
- Підтримка дітей та підлітків, які постраждали від морального, фізичного та сексуального насильства;
- Підтримка дітей та молоді в умовах кризи;
- Соціальна робота з «дітьми вулиці».

У цьому напрямку волонтери центрів проводять різноманітні бесіди, колоквіуми, лекції на різні теми, організують вечори, концерти «За здоровий спосіб життя», рольові та творчі ігри з молоддю та з «дітьми вулиці». Поширюються інформаційні буклети та буклети про негативний вплив вживання алкоголю, тютюну та наркотиків на організм. Тут використовуються як групові, так і індивідуальні форми роботи[20, с. 176].

2. Соціальне піклування та захист найменш захищених категорій дітей та молоді.

- Підтримка та просування творчих здібностей молоді інвалідів;
- Соціальна допомога молодим сім'ям;
- Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- Соціальна підтримка призовної молоді;
- Соціальна робота з жіночою молоддю;
- Соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям;
- Допомога у вирішенні соціальних проблем учнів та студентів.

Організуються концерти, змагання, конкурси, ярмарки, створюються різні групи за інтересами, проводяться благодійні акції та вечори[20, с. 176].

Все це робиться для того, щоб такі категорії дітей та молоді відчували потребу в цьому суспільстві.

3. Соціальна підтримка молоді, допомога в її інтеграції в суспільство:

- Сприяння самовизначенню та самовдосконаленню дітей та молоді;
- Формування та розвиток творчих якостей особистості;
- Соціальна підтримка безробітної молоді, допомога у працевлаштуванні;
- Розвиток та підтримка обдарованих дітей та підлітків;
- Організація змістовного дозвілля дітей та молоді як спосіб профілактики;
- Дитяча зневага та правопорушення.

Проводяться змагання, олімпіади, походи, екскурсії, конкурси творчих робіт, тематичні дні, багаття, свята, ярмарки, а також залучення молоді та підлітків до різних клубів та секцій[20, с. 176].

Найбільш типові форми роботи з різними групами волонтерів включають:

- 1) лекція як основний метод навчання волонтерів у Всеукраїнській школі волонтерів;
- 2) бесіда на заняттях для волонтерів для більш продуктивної взаємодії з групою, закріплення матеріалу та засвоєння чогось нового, визначення настрою групи тощо;
- 3) ділова гра на заняттях у різних сферах соціальної роботи для ефективного навчання та набуття практичних навичок; «Мозковий штурм» для волонтерів для стимулювання вивчення теми та більш ефективного навчання;
- 4) обговорення з волонтером або групою добровольців з найактуальніших питань, тем;
- 5) колоквіум як форма обговорення проблеми за участю більшості членів групи;

6) практикум для волонтерів та соціальних працівників з метою подальшого засвоєння теоретичних знань;

7) тренінг для волонтерів з метою більш ефективного вивчення навчальних тем;

8) конференції для співробітників та волонтерів з метою обміну досвідом та розробки методів навчання та навчання волонтерів;

9) «Круглий стіл» для волонтерів із залученням державних та громадських структур для обговорення співпраці щодо функціонування школи волонтерів, розвитку волонтерського руху;

10) зустріч волонтерів різних центрів для обміну досвідом та розробки нових форм роботи з різними категоріями молоді.

Таким чином, аналізуючи сфери та деякі форми роботи, слід зазначити, що майже вся робота громадських та державних центрів допускає можливість залучення волонтерів.

Завдання, які можуть виконувати волонтери, як правило, повністю відповідають завданням платного персоналу, а волонтери використовуються як помічники або помічники в тих сферах діяльності, які залишаються важливими для досягнення цілей програми[10, с. 68].

Робота волонтерів повинна бути організована ефективно та проводитися професійно. Волонтери можуть виконувати будь-яку роботу, не лише основні речі, які не потребують навчання. Волонтер - це не просто помічник чи соціальний працівник, який піклується про інших, він може бути вчителем, фахівцем з комп'ютерів, політиком, інженером чи дизайнером.

Визначаючи завдання для волонтерів, організації повинні орієнтуватися на індивідуальні можливості кожного. Волонтери можуть виконувати завдання, які не пов'язані з постійною оплачуваною роботою; вносити нові ідеї в організацію; створювати та поширювати громадську думку щодо організації; залучати до організації нових людей, допомагати в зборі коштів; заохочують громадянський активізм[10, с. 68]. Волонтери можуть робити те, чого ніколи не зробили б на платній роботі.

Волонтери, які приділяють свій час та зусилля організації, хочуть бути її частиною, вони хочуть мати право голосу та впливати на рішення організації. Насправді той факт, що інші цікавляться їхньою думкою та враховують точку зору, підтверджує важливість волонтерів для організації. Здатність впливати навіть на найменшу частину роботи організації - це особливий вид мотивації, оскільки людина відчуває себе частиною організації в цілому.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА РОБОТИ ВОЛОНТЕРІВ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РУХ УКРАЇНИ

2.1 Особливості роботи волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів

Глибинні трансформації, які зараз відбуваються в Україні, потребують нової оцінки багатьох соціальних проблем нашого суспільства. Повернення до справжніх ідеалів гуманізму нерозривно пов'язане з відродженням таких етичних якостей, як милосердя, співчуття, доброта, суспільну значущість яких важко переоцінити. Особливо гострий дефіцит цих якостей відчувають найбільш потребуючі верстви населення: самотні літні люди, інваліди, пацієнти з хронічними та невиліковними захворюваннями, сироти.

Звичайно, надання адекватної медичної допомоги та соціального забезпечення цим верствам населення належить до компетенції держави, і лише національні заходи можуть докорінно змінити їх становище. Але допомога, необхідна цим людям зараз, настільки багатогранна і різноманітна, що для вирішення їх нагальних проблем потрібно залучати все населення [14, с. 15].

Однак приємно визнати, що сьогодні в нашій країні відбувається процес відродження загальнолюдських цінностей, а разом з цим і гуманізація суспільства. Поява сучасного волонтерського руху - один із способів гуманізації нашого суспільства. Цей рух відіграє дуже важливу роль у реалізації будь-яких соціальних проектів. Але, звичайно, як і будь-яка діяльність, соціальна активність волонтерів має свої специфічні особливості [14, с.15].

В даний час у волонтерській роботі волонтерів відбуваються зміни, які можна охарактеризувати як зміну «стилів» волонтерської роботи.

«Стиль» роботи волонтера - це сукупність різних форм і методів індивідуальної діяльності волонтерів-помічників залежно від певних обставин та пріоритетів, завдяки яким вони постійно змінюються.

Деякі особливості, що зустрічаються на цьому шляху змін, дозволяють достовірно розмежувати два типи добровольців:

1. Волонтер, який працює тривалий час.
2. Волонтер, який працює протягом короткого періоду часу [22, с. 218]

Волонтер, який працює тривалий час найбільш відповідає традиційному поняттю, коли ми чуємо слово «доброволець». Таким чином, він відповідає загальній ідеї добровольця, який присвятив себе певній справі чи групі. Він має такі характеристики: повна відданість справі чи організації. У добровольця, який працює тривалий час, є сильне відчуття приналежності до його роботи, тобто він відчуває себе майстром зусиль. Такі люди докладають значних психологічних зусиль, стверджують себе, виконуючи свою роль.

Волонтер, який працює тривалий час, зазвичай бере участь трьома способами: самостійно (він знаходить організацію, яка вже співпрацює з волонтерами); будучи членом певної організації, працює більше за ту саму зарплату; переходить до певної організації після спілкування з іншими добровольцями [21, с. 61].

Такі волонтери встановлюють межі своєї роботи, визначають її тривалість, коригуючи свій час та енергію, щоб досягти найбільш успішного результату від роботи. Вони намагаються робити будь-яку роботу, намагаючись зробити все необхідне для того, щоб зробити свої зусилля ефективними, але можливість для такої діяльності не завжди існує або її не заохочують.

Мотивація цього типу добровольців - це і «досягнення», і «приєднання», що часто виглядає як чудова можливість долучитися до роботи та проявити себе у справі.

Багато створених організацій покладаються на добровільних волонтерів для створення робочих місць, які потребують постійної кількості часу протягом тривалого періоду. У багатьох випадках волонтери цього типу є справжніми творцями організації, над якою вони працюють, допомагаючи знайти структуру, в якій згодом вони самі працюватимуть.

Традиційно такі добровольці - домогосподарки із середнім рівнем доходу та зайнятістю, які мають вільний час і можуть постійно присвячувати його певній організації, знаходячи це як мету свого життя, або вважаючи це еквівалентом успішної кар'єри. Багато безробітних, пенсіонерів та малозабезпечених людей приділяють свій час довгостроковим проектам [21, с. 61].

За останнє десятиліття почали розвиватися різні види волонтерства. Один з типів - це те, що можна назвати «добровольцем, який працює короткий проміжок часу». Він має такі характеристики:

1. Він цікавиться питанням лише в загальних рисах і ніколи не намагається заглиблюватися в неї;
2. Такий волонтер не є «справжнім патріотом», навіть якщо він допомагає справі;
3. Він не вважає бізнес чи організацію найважливішою частиною свого життя [21, с. 61].

Залучення таких добровольців відбувається одним із трьох способів:

1. Вони можуть приєднатися до організації, оскільки вона виконує роботу, яка цікавить волонтера, але це не обов'язково, щоб організація потребувала людини для роботи.
2. Вони можуть брати участь у підготовці цікавого для них заходу або в публічних заходах, що проводяться цією організацією.
3. І вони можуть бути залучені «примусовим вибором», тобто «запрошеним» другом працювати волонтером. Зазвичай такі люди працюють лише через особистий зв'язок із людиною, яка їх запросила, а не через розуміння важливості спільної справи.

Вище описані волонтери мають чітко визначений обсяг роботи за певний період часу. На початку своєї роботи вони мають точно знати, що їм потрібно зробити і на скільки часу. Багато добровольців такого типу можуть назвати «спеціалістами», оскільки вони працюють з організацією стільки, скільки потрібно для вдосконалення певної діяльності чи роботи. Зазвичай

для таких обмежених робіт краще залучати таких волонтерів із чітко визначеним графіком. Такі волонтери часто беруть участь у волонтерських програмах, які дозволяють їм довго перебувати в одній організації.

Мотивація таких волонтерів - це не почуття перебування в групі, а лише визнання власних досягнень. Визнання - це міра вдячності їм з боку організації, яка дозволяє їм рухатися вперед [34, с. 296].

Цікаво, що одна людина може бути добровольцем тривалий час в одній організації, а доброволець - на короткий проміжок часу в іншій. Під час співпраці з певною організацією волонтер може періодично змінювати свій «стиль» роботи залежно від обставин власного життя та стосунків з організацією.

Перевага волонтерської роботи лише певний час видається цілком логічною. Намагаючись знайти рівновагу з обов'язками на роботі, вдома, дозвілля та можливостями залучення, потенційний волонтер швидше вибере другий стиль роботи, коли його участь у справі буде обмеженою і коли він зможе змінитися стилі роботи [34, с. 296].

Отже, тип волонтерської роботи в групі - волонтери, які беруть участь у певній події, - це волонтери, які приходять брати участь у певній короткотерміновій ситуації чи події, що відбувається з людиною, групою, організацією чи суспільством в цілому. Ці волонтери можуть бути задіяні лише в організації волонтерської роботи в день події. Існує кілька рекомендацій щодо використання роботи таких волонтерів:

1. Допомогти персоналу розробити план залучення таких «одноденних» волонтерів;
2. Створити вдосконалену систему управління добровольцями;
3. Використовувати цю подію як можливість вибору людей для нового набору волонтерів;
4. Поінформуйте всіх добровольців про те, хто може допомогти їм у непередбаченій ситуації;
5. допомогти волонтерам відчувати себе успішними та задоволеними [21, с.160].

Варто зазначити, що останнім часом з'являються абсолютно нові типи волонтерів, які мають свої специфічні «стилі» роботи.

Одним із таких типів є волонтери на їх основній роботі. Велика кількість компаній та корпорацій активно залучають своїх працівників до волонтерської роботи. Бажано дозволити таким волонтерам час від часу брати вихідні дні для волонтерської роботи. Такі добровольчі працівники частіше беруть участь у команді, яка працює над спільним проектом, і це найбільше нагадує клуб чи союз.

Деякі корпоративні працівники (особливо молоді люди на керівних посадах) розглядають волонтерство як спосіб набуття досвіду, встановити контакти або як можливість застосувати свої навички на практиці на обраній вами посаді. Інші можуть просто спробувати зробити щось «справжнє» як альтернативу стомлювальній роботі [21, с. 160].

Волонтери, які мають постійну роботу, є більш доступними для простих людей через профспілки (багато з яких мають свою багату історію волонтерських послуг) та через залучених професіоналів.

Волонтери пенсіонери. Пенсіонери в основному залучаються до роботи помічників в організаціях, що займаються соціальною роботою. Демографічні дослідження показують, що літнє населення зростає зі збільшенням тривалості життя або людей виходять на пенсію раніше, ніж пенсійний вік. Це означає збільшення кількості послуг для таких людей, особливо соціальних та медичних, але це також свідчить про можливість значної кількості активних пенсіонерів, які можуть стати добровольцями. Це відкриває для них нові можливості. Пенсіонери не можуть сплачувати чи сплачувати мінімум, залучати добровольців до традиційних заходів чи залучати їх до абсолютно нової роботи.

Тому можна вважати, що люди похилого віку є одними з найбільших неврахованих ресурсів, для яких характерна зростаюча ймовірність стати основним джерелом живлення добровольців на відміну від інших груп. Старі люди, як правило, недостатньо представлені у волонтерській робочій силі, і їх

представництво зменшується, оскільки багато людей похилого віку не залучаються як добровольці в агентство, або беруть участь як добровольці у питаннях, що мають мало важке значення. Успіх деяких існуючих волонтерських програм позбавив усіх тверджень про те, що люди похилого віку не можуть присвятити себе чомусь активно і продуктивно.

Однією з проблем, що виникають при роботі зі старшими волонтерами, є те, що персонал може відчувати себе ніяково в їх присутності. Багато людей похилого віку, які зараз входять до лав волонтерів, мають багато досягнень, які часом набагато більше, ніж досвід персоналу, з яким вони працюватимуть. Таким чином, для працівників, які можуть звинуватити вас у власному дискомфорті. Якщо ви наймаєте на роботу літнього добровольця з широким професійним досвідом, вам потрібно буде допомогти як персоналу, так і новому волонтеру у встановленні робочих відносин та переконати кожного з них, що обидві сторони визнають і поважають вимоги та рівень повноважень іншої [39].

Випадкові волонтери. Це волонтери, які працюють певний час у різних організаціях, беручи участь у короткострокових заходах. Вони можуть брати участь у певній події в певній організації щороку, але обмежують свою участь лише власним бажанням.

Волонтерство серед людей, які потребують перехідного періоду, є неформальною серед людей, які вважають, що волонтерство може бути наступним кроком у реалізації перспектив життєвого сценарію. Це можуть бути люди, які щось змінюють у своєму житті (домогосподарки, які повертаються до роботи; емоційно неврівноважені, які вибудовують стосунки із суспільством; фізично обмежені, які набувають нових навичок тощо). Вони часто беруть участь у волонтерських програмах, щоб спробувати повернутися до життя в суспільстві. Допомога таким людям - дуже корисна річ, яка має велику перевагу як активна волонтерська програма - можливість суттєво допомогти як клієнту, так і волонтеру одночасно. Наприклад, цей тип волонтерів переважає у більшості навчально-реабілітаційних центрів.

Волонтери беруть участь лише під час певної події: чи це виставка, чи концерт, чи поїздка у літній табір [39].

За останні десять років спостерігається збільшення ще однієї галузі волонтерства - «на вимогу». Зараз багато установ починають покладати певні зобов'язання на тих, хто бажає отримати певні урядові нагороди чи пільги.

Філософська основа такого підходу полягає в тому, що ті, хто отримує громадські винагороди, повинні внести певний внесок у суспільне благо, і що добровільність - це чудовий спосіб зробити це.

Отже, в цьому підрозділі було проаналізовано особливість роботи волонтерів та їх ролі у реалізації соціальних проектів з урахуванням мотиваційного аспекту залучення волонтерів та забезпечення наявності основних навичок управління волонтерською діяльністю, що є необхідною умовою формування та розвитку ефективної волонтерської діяльності.

2.2 Розвиток волонтерства як соціальний рух України

Добровільна допомога була властивою нашому суспільству в усі часи. Не зупиняючись на описі історичних явищ, ми можемо простежити форми волонтерського руху в Україні останнім часом. За радянських часів були поширені різні форми наставництва, такі як нагляд за молодшими школярами, студентами та працівниками над школярами, молодь над «педагогічно занедбанними» підлітками, відвідування хворих, наставництво досвідчених працівників над молодими працівниками та ін. .

Вся добровільна робота щодо надання конкретної допомоги проводилася в межах громадських організацій: профспілок, комсомолу та піонерів. Були також ради ветеранів війни та праці, клуби за інтересами тощо. Тобто існувала розгалужена і добре розвинена система громадських організацій, до функцій якої входило надання людям безоплатної допомоги. Більше того, принцип організації добровільної допомоги в республіках колишнього Радянського Союзу збігався з принципом роботи в західних країнах: волонтерство можливе лише в неприбутковому секторі економіки, неможливо

розраховувати на безкоштовну добровільну працю ентузіастів, коли інші працівники отримують зарплату[5, с. 228].

Зміна системи в країні призвели до руйнування комуністичної ідеології. Як складова цієї ідеології були знехтувані всі дитячі та молодіжні організації, а з ними і система безоплатної допомоги. На жаль, комуністична ідеологія не була замінена жодною іншою. В результаті виник ідейний, а згодом і моральний вакуум. І навіть у цьому вакуумі гуманізм все ще не став політичною цінністю, а залишався загальнолюдською цінністю кожного, в тому числі й українського народу.

Зокрема, жити в незалежній, суверенній державі суспільство має унікальну можливість утвердитися серед розвинених цивілізованих країн світу. Сьогодні в Україні формується демократичне суспільство, яке має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму. Загалом державні структури не здатні реагувати на всі гострі вимоги суспільства та проблемні ситуації, тому особливий увага приділяється соціальному руху. Про те, що цей процес активно розвивається та набирає обертів, свідчить поява сучасних неурядових організацій, кількість яких досягла понад 20 000. Однак у цих організаціях працює лише невелика кількість волонтерів.

Перші волонтери з'явилися в незалежній Україні у 1992 році. Це були представництва Корпусу Миру США, а потім вони працювали над двома програмами: економічний розвиток та впровадження та викладання англійської мови. Поступово цей рух знайшов підтримку серед українців. Він отримав національний статус. 6 років тому в Україні було зареєстровано Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Спочатку лише молоді люди брали участь у різних благодійних заходах: прибирали кладовище, допомагали людям похилого віку, дарували подарунки та квіти у свята. Трохи пізніше приєдналося старше покоління[5, с. 228].

Ще в травні 1998 року Україна, серед інших країн Центральної та Східної Європи, а також декількох країн Азії, розпочала реалізацію регіональної програми «Добровільні ініціативи». Ідея програми належить

Нью-Йоркському інституту відкритого суспільства (більш відомий як Фонд Сороса) і реалізується через мережу національних офісів. Основна мета програми - відновити рух добровольців у вищезгаданих країнах як гарантію громадянського суспільства та незворотності демократичних перетворень, збільшити частку добровільної роботи громадян, спрямованої на вирішення конкретних соціальних проблем. Серед його цілей та завдань в Україні програма насамперед включає: активізацію громадської діяльності в Україні через розвиток волонтерського руху, спрямованого на якомога ширше залучення населення до громадських послуг на громадських засадах у громадських організаціях, соціальних службах та охороні здоров'я турбота про допомогу у вирішенні проблем суспільства[18, с. 23].

У сучасній Україні волонтерство набуває широкого поширення. Символ українських волонтерів - жовтий колір сукні - означає тепло сонця, відданість та послідовність у бажанні зробити світ кращим. Приклади самовідданої допомоги стосуються навколишнього середовища, соціальної сфери. Волонтерський рух поступово проникає в економічний сектор. Так, Державна податкова адміністрація України залучала до волонтерської роботи державних податкових консультантів студентів, пенсіонерів, колишніх працівників державної податкової служби. Експеримент розпочався на Житомирщині. 70 осіб пройшли навчання за спеціальною програмою.

Волонтерський рух активно розвивається в Тернопільській, Запорізькій, Львівській, Вінницькій, Херсонській областях. Сфери діяльності волонтерів - рух матерів проти наркотиків та СНІДу, підготовка молодих сімей до ролі батьків, психологічна допомога вагітним жінкам, соціальний догляд за дітьми-інвалідами, профілактика наркотиків, допомога бездомним дітям, сиротам з кризових сімей, інтернатів.

Понад 23,5 тисяч пенсіонерів-добровольців морально підтримують та організовують надання матеріальної допомоги інвалідам, ветеранам війни та самотнім людям похилого віку. На базі центрів Червоного Хреста приймаються 37 лікарів-добровольців[17, с. 22].

На даний момент, Україна пережила матеріальну та моральну кризу, верстви населення, які потребують допомоги та вони стали ще більш вираженими. Перш за все, це безробітні дорослі, молоді люди без будь-яких занять, діти, позбавлені належної батьківської уваги або не мають батьків, пенсіонерів, інвалідів та інших[18, с. 23].

Криза духовності, негативні тенденції розвитку молодіжного середовища, спричинені невизначеністю молоді, сприяють зростанню відчаю молодих людей, відходу до криміногенних сфер життя, схильності до девіантної поведінки.

Отже, в сучасному суспільстві, особливо серед молоді, спостерігається зростання таких антисоціальних явищ, як зневага, зловживання наркотиками, поширення ВІЛ / СНІДу. Помітно збільшується кількість дітей з особливими потребами, дітей-сиріт, дітей на вулицях. На державному рівні створена система соціальних служб для молоді для роботи з молоддю та підлітками. Одразу постало питання про розширення кола соціальної роботи шляхом підвищення активності молоді, їх батьків та вчителів тощо - волонтерів. Існує нагальна потреба волонтерів взяти на себе певну відповідальність за об'єднання зусиль державного та приватного секторів для вирішення цих проблем.

Однак допомога їм суспільством та державою не тільки не стимулюється, але й не проголошується як соціально значуща справа. Поки в нашому суспільстві немає масштабної соціальної свідомості громадян та держави, кількості людей, які намагаються щось змінити в цьому суспільстві на краще, які намагаються допомогти тим верствам населення, які перебувають у важких життєвих ситуацій, зовсім мало.

Отже, існує суперечність між потребою допомогти певним верствам населення, поділитися певним досвідом вирішення проблеми та можливістю зробити це в сучасних умовах[12, с. 126].

Справжня соціальна робота з надання допомоги в основному зосереджена в системі центрів соціальних служб для молоді, різних громадських (дитячих, молодіжних, жіночих) та релігійних організацій.

Зараз в Україні найпоширенішими видами волонтерської діяльності є, рис. 2.1.

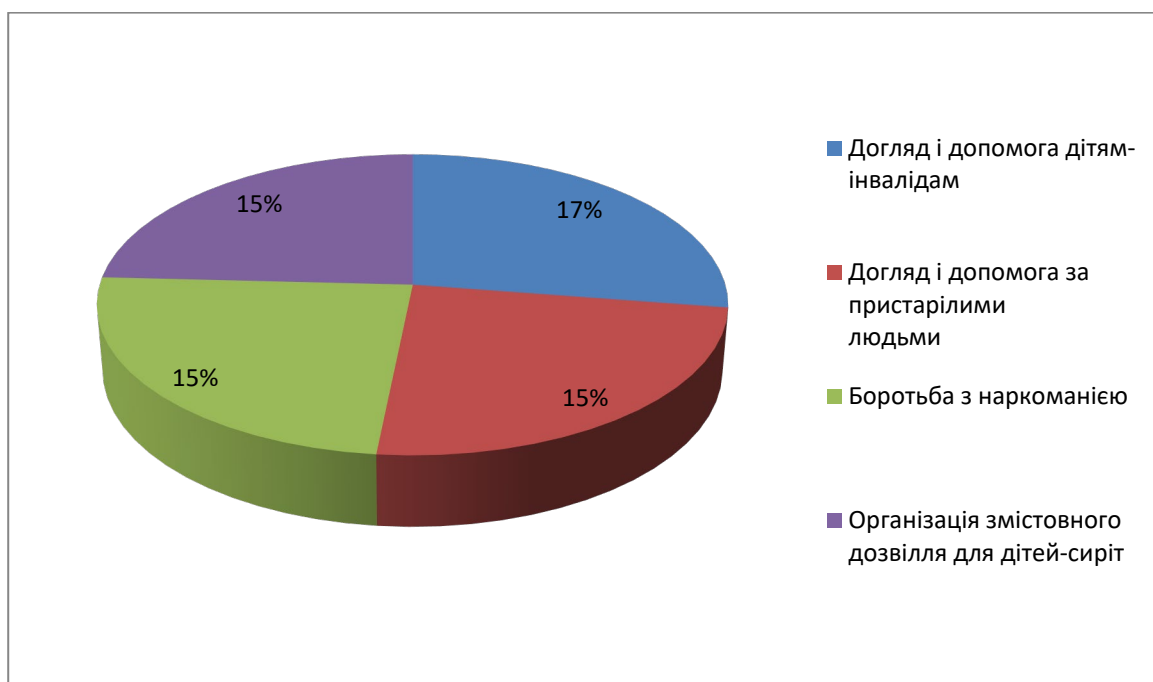

Рис. 2.1 – Найпоширеніші види волонтерської діяльності в Україні на сучасному етапі [10, с. 124].

Оскільки соціальні працівники, як люди, професійно покликані допомогти населенню, не можуть обійтися без підтримки волонтерів, тому зараз настільки інтенсивним є розвиток та вдосконалення соціальної політики держави щодо волонтерського руху.

Однак, незважаючи на досить розгалужену систему діяльності організацій, сьогодні в Україні великою проблемою у соціальній роботі громадських організацій є їх невелика кількість, а також невідповідність волонтерів до роботи. Тому необхідно проводити державну політику для залучення більшої кількості волонтерів та створення волонтерських шкіл [12, с. 126].

Крім того, було надзвичайно важливо навчити представників організацій керувати діяльністю волонтерів, оскільки це одна з головних проблем, чому вони не залучають громадськість до співпраці.

Однією з проблем визначення волонтерства в нашій країні є наявність двох основних форм волонтерства – організованої та неорганізованої.

Організоване волонтерство - це спонтанна, несподівана допомога друзям, знайомим, сусідам, наприклад, турбота про дітей, кур'єр чи обладнання, допомога в боротьбі з наслідками стихійних лих. В основному переважає неорганізований тип волонтерства. Навпаки, організоване волонтерство домінує в громадських, приватних та державних організаціях та є більш чітким та регульованим. Однак в Україні цей вид волонтерської діяльності лише починає розвиватися.

Становлення волонтерського руху в нашій країні відбувається сьогодні за такими напрямками[13 с. 25]:

1. Традиційний для багатьох країн західного світу обмін групами молодих добровольців, які прагнуть обмінятися власною культурою (історією, традиціями, мовою, досвідом певних видів професійної діяльності) та вивчати аналогічно культурі країни, щодо якої угода відправляється на деякий час добровольцем; надання молоді можливість пізнавати та розвивати різні лінії зв'язку, а також служити суспільству. Принципи такого волонтерства розроблені Європейським комітетом міжурядового співробітництва у молодіжному секторі та активно застосовуються Корпорацією миру США в Україні.

2. Безкоштовна робота волонтерів у громадських та неприбуткових організаціях, яка має на меті допомогти всім категоріям населення у будь-яких заходах, навчанні, розвитку потенціалу.

3. Добровільна систематична або епізодична допомога державним установам у здійсненні соціальної політики: допомога школам та позашкільним установам у навчальній роботі, заходи соціального

забезпечення в роботі з молоддю з особливими потребами та людьми похилого віку.

4. Волонтерство як результат творчого саморозвитку, бажання навчити кожного, хто хоче того, що ти знаєш і вмієш робити, але це не завжди є твоєю власною професією волонтера.

5. Педагогічно орієнтоване волонтерство як засіб особистісного розвитку, соціалізації, духовного розвитку. Цей напрям запроваджено в дитячих та молодіжних асоціаціях, які здійснюють суспільно корисну діяльність, у різних групах центрів соціальних служб для молоді[38].

Впровадження системи навчання волонтерів відіграє значну роль у зміцненні статусу волонтерів та формуванні позитивного ставлення громадськості до їх діяльності.

Діяльність волонтерів у різних сферах соціальної роботи потребує набуття знань з психології, педагогіки, соціології, права, медицини тощо. Цьому має сприяти створення школи волонтерів, яка б забезпечувала всебічну теоретичну та практичну підготовку волонтерів для реалізації соціально-педагогічних програм. Школа волонтерів повинна включати різні форми, методи підготовки та навчання. Це має бути структура, де правильний курс могли б обирати як професійний волонтер, так і той, хто тільки починає працювати, де можна отримати комплексну систему знань або підвищити рівень професійної підготовки.

Волонтерство, яке раніше було серед молоді, активно розвивається серед пенсіонерів з 1998 року. В Україні є багато людей пенсійного віку, які хочуть реалізувати свій досвід, навички, бажання бути корисними та допомагати знедоленим. Волонтерський рух допомагає людям пенсійного віку якомога довше підтримувати соціальну активність, дає своїм життям високу мету. Крім того, волонтерство створює умови для об'єднання громадян різного віку, різних професій та уподобань.

Волонтери повинні бути не тільки підготовленими до різних сфер соціальної роботи, але й мати відповідні знання, вміння та навички, щоб

допомогти старшому поколінню, людям з особливими потребами, сиротам, багатодітним та малозабезпеченим сім'ям, людям, які живуть з ВІЛ / СНІДом, людей з наркоманією та алкогольною залежністю тощо. Для того, щоб робота з відбору та підготовки волонтерів була узгоджена з органами системи праці та соціального захисту населення, сім'ї та молоді, освіти та науки, охорони здоров'я, Червоний Хрест, необхідна координація між органами державної влади, громадськими об'єднаннями та волонтерськими організаціями[13, с. 28].

Сьогодні волонтерський рух в Україні посідає все більш важливе місце в житті українського суспільства, набуває «власного обличчя», поступово стає більш самостійним, вивчає кращий зарубіжний досвід розвинених країн та впроваджує нові соціальні проекти та соціальні програми. Ми починаємо оновлювати всі аспекти організації управління волонтерами.

В Україні є оригінальна ситуація, коли, з одного боку, управління волонтерством вимагає особливої уваги з боку теоретичного розуміння концептуальної основи, оскільки остання прокладає собі шлях завдяки більш соціально орієнтованому економічному розвитку, а з іншого боку - існує гостра потреба критично оцінити зарубіжний та узагальнити накопичений вітчизняний досвід для подальшого його творчого застосування множення та розвитку в нових умовах.

2.3 Труднощі та ризики волонтерської діяльності, шляхи їх попередження та подолання

Проблема професійних ризиків у соціальній роботі та соціальній практиці є актуальною та мало вивченою.

У сучасному світі багатьом потрібна допомога, а людям з особливими потребами, на нашу думку, потрібна спеціальна допомога. Сьогодні велика кількість волонтерів допомагає професіоналам навчально-реабілітаційних центрів вирішувати проблеми клієнтів, а тому, як і соціальні працівники, переживають психологічний стрес. У процесі безпосередньої роботи в умовах

складної взаємодії з клієнтами навчально-реабілітаційного центру часто виникають негативні враження та стресові ситуації, в які потрапляють волонтери. Постійне проникнення в суть соціальних проблем клієнта, особиста незахищеність негативно позначаються на здоров'ї волонтера, який є своєрідним емоційним фактором.

Відносини з клієнтом у соціальній роботі визначаються[9, с. 134]:

1. Професійні навички та компетентність,
2. Цінності та, чіткіше, етичні норми,
3. Відповідне законодавство.

Це формує «професійні межі» у взаємодії з клієнтом. Діяльність волонтерів менш визначена та обмежена професійними межами. Для соціального працівника прийнятне емоційно нейтральне ставлення до клієнта, певного відсторонення, тоді як волонтер зазвичай демонструє емоційну причетність до процесу догляду. Цей факт робить волонтерів більш вразливими, ніж професіонали.

Волонтери - їх також називають непрофесійними спеціалістами або пара професіоналами - це волонтери-помічники фахівців із соціальної роботи, чия трудова кваліфікація заснована або на життєвому досвіді, або на навчальній підготовці у сферах, які формально не пов'язані із соціальною роботою [9, с. 134].

На жаль, на сьогодні не розроблена єдина модель волонтерської роботи, яка включала б навчання, організацію роботи та підтримку волонтерів.

Це також спричиняє, що волонтер є більш схильним до стресу, ніж професіонал, і більшу вразливість до свого психічного здоров'я.

Психологічна реабілітація волонтерів залишається серйозною проблемою волонтерської роботи у випадках, коли ні вони, ні їх колективи, ні соціальні служби не в змозі змінити щось у долі конкретної людини чи в системі соціальних відносин та соціальної політики [16, с. 216].

У волонтера з'являється відчуття відчаю, виникає питання: «Що робити, якщо...»: що робити, коли підлітку-інваліду потрібно 15.000 доларів на

операцію, він поступово «гасне» і прощатися з ним приходять весь волонтерський загін, який майже три роки опікав його...?

Нагромадження таких випадків може призвести до розладів психічного здоров'я добровільних помічників. Отже, виникає необхідність привернути увагу громадськості, влади, соціальних працівників до проблеми профілактики психічних розладів, своєчасної реабілітації волонтерів.

Психічне здоров'я - стан психічного самопочуття, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує ефективні, адекватні умови навколишнього середовища, регуляцію поведінки, діяльності. Це поняття включає медико-психологічні аспекти, соціальні та групові норми та цінності, що регулюють духовне життя людини [16, с. 216].

Рівень психічного здоров'я може бути визначений кількома критеріями:

1. Адекватність суб'єктивних образів, що відображають предмети дійсності, і характер реакцій на зовнішні подразники, сенс життєвих подій;
2. Рівень зрілості, відповідний віковій, емоційній, вольовій та пізнавальній сфері особистості;
3. Адекватність мікросоціальних відносин, пристосованість до їх динаміки;
4. Здатність до саморегуляції поведінки, розумне, раціональне планування життєвих цілей та забезпечення активності щодо їх досягнення [23, с. 110].

А ознаками негативного впливу стресових ситуацій є: почуття емоційного виснаження; наявність ворожості щодо інших; наявність психосоматичних захворювань; порушення апетиту; негативна самооцінка; посилення провини та багато іншого.

Збереження психічного здоров'я - це безперервний профілактичний процес, який забезпечує своєчасну профілактику психоемоційних перевантажень. Для цього кожен, особливо соціальний працівник, повинен навчитися для себе і навчити своїх волонтерів-помічників контролювати себе у критичних ситуаціях, розуміти емоційний стан та мотивації власної

поведінки та поведінки інших людей, а також позбутися негативу емоції, не реагуючи на них. необдумані емоційні реакції та дії [3, с. 110].

Дуже важливо підвищити психологічну культуру волонтерів із соціальної роботи та провести тренінги, консультації з ними. Помічник-добровольця повинен добре розуміти свої можливості та обмеження в контексті соціальної діяльності, постійно враховувати їх психофізіологічний та робочий потенціал. Організація моніторингу їх психічного здоров'я є важливою сферою діяльності навчально-реабілітаційних центрів та загалом системи діяльності та практики соціальних установ, оскільки головний секрет здорового довголіття полягає в антистресових навичках та анти стрес характер.

Більшість з нас постійно перебувають у стані напруги через накопичення в організмі гормонів стресу, які викликають не тільки внутрішнє, але й м'язове напруження та, крім того, спазм і звуження судин.

Систематичність таких ситуацій може призвести до того, що зазвичай називають «емоційним вигоранням» або «емоційним виснаженням».

Емоційне вигорання - це психічний стан, що характеризується виникненням почуттів емоційної спустошеності та втоми, спричинених провідною діяльністю людини, і поєднує емоційне спустошення, знеособлення та зниження професійних досягнень [28, с. 59].

Термін «вигорання» застосовується у зв'язку з професіями, пов'язаними з наданням допомоги. Окрім соціальних працівників, вигорання спостерігається у медсестер, лікарів, психологів та інших професій, в роботі яких особиста відповідальність перевищує зовнішній контроль. Характерною для діяльності цих фахівців є асиметрія відповідальності за характер і результат взаємодії працівника і клієнта: відповідальність завжди більше лежить на працівнику.

Д. Міллер дає принцип суб'єктивних та об'єктивних діагностичних критеріїв вигорання.

Суб'єктивно вигорання супроводжується зниженням самооцінки, що пов'язане з почуттям професійної некомпетентності та незадоволеності роботою, а також множинними фізичними та психічними ознаками страждання за відсутності соматичних та психічних захворювань: болю різної локалізації, шлунково-кишкові розлади, шкірні прояви, слабкість безсоння, тривожність, низький настрій, утруднення концентрації уваги, дратівливість, негативність.

Вигорання - це стан сильної втоми та емоційного виснаження, що характеризується втратою здатності надавати психологічну підтримку оточуючим, байдужим і негативним ставленням до колег і клієнтів, зниженням продуктивності праці, девальвацією поточних результатів та минулих досягнень, зниженням почуття самоактуалізації як наслідок хронічного стресу, розладу та внутрішніх особистісних конфліктів під час виконання професійних обов'язків [28, с. 59].

Об'єктивно вигорання значно обмежує продуктивність праці на кілька місяців, що помічають, перш за все, споживачі послуг, наглядові органи, колеги.

Синдром «вигорання» формується протягом відносно тривалого періоду, але виникає гостро. Стають помітними нехтування робочими обов'язками, помилки, зниження дисципліни, негативізм, цинізм, фаталізм [37, с. 427].

Багаторазовість стресорів робить проблему запобігання та подолання стресу та вигорання у добровольців досить актуальною. Процес, який через стрес призводить до нервового виснаження волонтера, має свої стадії, таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Процес, який через стрес призводить до нервового виснаження волонтера

№	Стадії	Характеристика
1	ентузіазм	бажання бути занадто корисним, ідентифікуватись із клієнтом та

		мати нереалістичні очікування від роботи;
2	застій	зниження очікувань до нормальних пропорцій та поява особистого невдоволення на поверхні (робота не компенсує витрачене в житті);
3	розчарування	посилення труднощів, поява невпевненості у власній компетентності, зниження толерантності та співчуття, початок уникнення стосунків як механізму захисту;
4	апатія	байдужість або депресія як захист від хронічних розладів

Якщо для добровольця характерний психологічний стрес, то, як наслідок, у нього посилюється конфлікт. Психологи розглядають конфлікт як особливий вид мук, коли розум розривається між двома протилежностями. Коли людина змушена обирати між несумісними потребами, бажаннями, мотивами та (або)зовнішніми вимогами, він виявляється втягнутим в конфлікт.

Толмачева Л.П. підкреслює, що волонтерам потрібна приналежність, визнання, а в деяких випадках і вплив. Люди докладають більше зусиль та працюють більше охоче, якщо їм надають більше місця для творчості, відповідальності, розвитку особистих навичок та талантів. Найбільш вагомую причиною того, що волонтери працюють в організаціях, є почуття приналежності та внеску. Інтерес та зусилля впливають із почуття власності та спільних цілей, спільного планування, чітких очікувань, відповідальності, прогресу та впевненості, що керівник надасть належну підтримку та визнання [35, с. 56].

Найважливішими аспектами індивідуального управління волонтерами за Робертс Г. А. є навчання, нагляд, підтримка та визнання/заохочення. Таким чином, основними елементами та етапами управління є залучення та відбір добровольців, їх навчання та нагляд, підтримка та заохочення [32, с. 39].

Стратегії запобігання стресу та вигорання включають формування зрілих механізмів захисту. Цьому сприяє орієнтація волонтерів на реалістичні цілі з урахуванням власних можливостей та вимог організації. Ефективні

захисні механізми формуються також із зростанням професіоналізму, постійної рефлексії та концептуалізації досвіду з клієнтами.

Роль індивідуального управління в запобіганні вигорання очевидна. На додаток до підтримки та визнання, навчання та нагляд, які допомагають визначити професійні очікування, ролі, межі та концептуалізувати досвід, консультування та психотерапія повинні забезпечуватися на індивідуальному рівні за потребою. Тренінг самовпевненості може бути використаний, але основний акцент робиться на наданні конфіденційних стосунків підтримки, що дозволяють людині обговорювати свої проблеми, оцінювати та змінювати свої захисні механізми. Важливо також підготуватися до розпізнавання та управління стресом [32, с. 39].

Сфери управління стресом виокремлюють і включають стратегії релаксації (медитація, фантазія, образотворче мистецтво, масаж, вправи), а також семінари та заняття з профорієнтації, розвитку навичок, управління часом, побудови команди.

Важливо також планувати час поза роботою, що включає спорт, дієту, відпочинок та розваги, неструктурований час, хобі, стосунки з рідними та друзями.

Отже, ми вважаємо, що специфіка волонтерства у навчально-реабілітаційному центрі полягає в тому, що він зазвичай не ставить високих вимог до професійних здібностей та навичок особистості, досвіду, але висуває більш високі вимоги до особистості волонтера. Волонтерство може бути організоване або неорганізоване, проводитися індивідуально або в групі.

Волонтер повинен володіти рядом навичок та вмінь. Перш за все, він повинен вміти правильно розуміти потреби людей з обмеженими можливостями; володіти навичками психологічного захисту, запобігаючи таким чином емоційне вигорання; будьте готові надати різні види допомоги та підтримки; володіти навичками надання першої допомоги.

Мотиви, на основі яких волонтер бере участь у діяльності, різні: бажання допомагати іншим; знайомство з іншими людьми тощо.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО РУХУ УКРАЇНИ

3.1. Програма пілотажного дослідження:

ставлення молоді залучених до участі у волонтерській діяльності

Проблема дослідження.

На сьогоднішній день, за даними проведеного дослідження, все більше людей вважає волонтерство важливим та необхідним явищем для нашого суспільства. Але, для розвитку волонтерства як соціального руху в країні вкрай потрібна активна участь у цих процесах молоді. Окрім того, молодь найбільш соціально активна група, яка може стати основою волонтерського руху. В ході проведеного дослідження основною проблемою є відсутність достатньої кількості актуальної інформації про таких волонтерів. Тому є доречним проведення пілотажного дослідження для отримання інформації щодо волонтерства про залученість та особливість молоді до роботи, а також про те, чи займається молодь віком від 18 років цією діяльністю.

Актуальність дослідження.

- 1) Волонтерство – це важливе та необхідне явище демократичного суспільства, яке набирає стрімкий розвиток в Україні.
- 2) Молодь віком від 18 до 30 років, становить рушійну силу для розвитку волонтерства в країні, тому необхідно створювати всі умови для залучення у цьому процесі.
- 3) Необхідна можливість посилення мотивації молоді до участі у волонтерських організаціях.

Мета дослідження: дослідити рівень залученості молоді до участі у волонтерських організаціях та проектах.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати рівень залученості молоді до участі в волонтерській діяльності та проаналізувати їхню діяльність.
- 2) З'ясувати ставлення молоді до волонтерства.
- 3) Розробити або виявити причини за яких молодь не займається волонтерством.

Об'єктом даного дослідження є безпосередньо молодь.

Предметом дослідження виступає молодь у волонтерських організаціях.

Генеральну сукупність становить молодь віком від 18 років.

Вибіркова сукупність: 24 особи

Гіпотези дослідження:

- 1) Серед жителів міст більше осіб, які займаються волонтерською діяльністю.
- 2) Бажання займатися волонтерською діяльністю більше властиве людям віком від 18-29 років.
- 3) Найбільше молодь хоче займатися волонтерською діяльністю в культурній сфері.
- 4) У молоді спостерігається низький рівень обізнаності щодо можливості участі в волонтерських організаціях.

Інтерпретація понять.

Волонтерська діяльність – це добровільна, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська діяльність є однією з форм благодійності.

Волонтерська допомога – це роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Соціальний рух – це суспільна активність або колективна поведінка великої кількості людей – прошарків суспільства, класів, груп, які керуються конкретними ідеями, цілями і мають загальну ціль та мету.

Волонтерська організація – це організація, яка провадить будь-яку соціальну, суспільно корисну, неприбуткову діяльність, статутом якої передбачено провадження волонтерської діяльності.

3.2. Аналіз результатів соціологічного опитування: участь молоді до залучення волонтерських організацій

Опитування було проведено восени 2019 року серед молоді віком від 18 до 30 років.

1. Чи займалися Ви коли-небудь волонтерською діяльністю?

Результати опитування показали, що в цілому молодь віком від 18 до 30 років не займається волонтерською діяльністю.

Така подія є цілком очевидною, оскільки за даними дослідження в усіх регіонах України молодь не є чітко обізнаною в волонтерській діяльності.

2. Чи хотіли б Ви займатися волонтерською діяльністю?

Це питання було задано для того, щоб зрозуміти та визначити чи зацікавлена молодь у продовженні своєї волонтерської діяльності.

В основному молодь зацікавлена в продовженні своєї волонтерської діяльності, так як 50% молоді і надалі хочуть бути волонтерами, а ще 20% бажають почати волонтерську діяльність. Саме ці показники показують на позитивні моменти в суспільстві, так як молодь повинна становити єдине ціле волонтерського руху в країні.

3. Чому Ви займаєтесь/займалися волонтерською діяльністю?

Це питання було додане в анкету, щоб отримати інформацію про те чому молодь долучається до волонтерських проєктів та отримати повне зображення настроїв молоді.

Результати опитування не стали неочікуваними. Вони лише здійснили та підтвердили гіпотезу про те, що молодь в більшості займається волонтерською діяльністю, яка відповідає їхньому колу інтересів.

І тому, ці дані можна використати для розробки агітаційних матеріалів для волонтерських організацій, які б підвищили зацікавленість молоді до залучення в тих, чи інших проєктах.

4. Якими видами волонтерської діяльності ви займаєтесь/ займалися?

Це питання було включене до анкети, щоб встановити, яким волонтерським проєктам надає перевагу молодь.

Отже, згідно мого дослідження, близько половини молоді, а саме 53% брали участь у соціальних проєктах. Для нас неочікуваний став той факт, що 35,7% опитаною молоді залучалися до екологічних проєктів, а ще 15% брали участь в культурних та спортивних проєктах.

5. Якою волонтерською діяльністю Ви хотіли б займатися?

Дане питання було включене до анкети, щоб зрозуміти чим саме молодь хотіла б займатися. Отже, результати стали досить несподіваними тому що в цілому молодь відповіла, що хоче допомагати дітям-сиротам та людям похилого віку.

6. Чому Ви вирішили стати волонтером?

Дане питання було включене до анкети, щоб зрозуміти та дати правильну відповідь, чому саме хоче стати волонтером. Таким чином, 40% відповіло, що хоче отримати досвід роботи в цій сфері та завести нових друзів.

7. Які з цих волонтерських організацій Ви знаєте?

Дане питання мало на меті визначити обізнаність студентів, щодо міжнародних волонтерських організацій. В цілому, ці дані показують низьку обізнаність молоді віком від 18-30 років, щодо існуючих волонтерських організацій. А це говорить про те, що молодь зовсім не цікавиться та не знає волонтерських організацій. Але, 15% молоді вказали такі організації, як Global Volunteers та Благодійний фонд допомоги армії "Повернись живим", Всеукраїнське об'єднання "Патріот" тощо.

Таким чином, наша гіпотеза була спростована, а тому можна припустити, що молодь цікавиться волонтерством в цілому та розглядає варіанти залучення до міжнародних проектів та організацій.

8. Чи брали Ви участь у міжнародних волонтерських проектах?

Під час даного дослідження ми розробили гіпотезу про те, що не більше 30% молоді віком від 18-29 років хоча б один раз брали участь у волонтерських проектах. Ця гіпотеза була скоректована. А інша половина опитаних студентів залучалися до таких проектів.

9. У яких волонтерських проектах Ви брали участь?

Так як уже було визначено раніше, що молодь достатньо обізнані щодо різних волонтерських організацій, які й заснують волонтерські проекти. Тому саме нас, як дослідників зацікавило, проекти яких саме організацій обирає молодь.

І тому з отриманих даних найбільша кількість молоді залучалася до проекту міжнародної організації YAP–30% опитаної молоді. Можна зробити висновок, що ця організація є досить популярною через те, що напрями її діяльності актуальні для сучасного українського суспільства. І на сьогоднішній день, ця організація уже має небагато проектів у нашій країні, зокрема, один з них присвячений дітям-переселенцям з тимчасово окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей.

10. У яких країнах ви займалися волонтерською діяльністю?

Волонтерство здійснює та передбачає роботу у різних куточках світу, тому доречно було б розглянути в яких саме країнах молодь долучалася до волонтерської діяльності.

Дані дослідження показали, що молодь віком від 18-29 років займається волонтерською діяльністю як в Україні, так і в інших країнах, не лише Європи (Польща –20,0%, Німеччина-10%, Італія-18%) чи Америки (США-7,5%, Канада-2,5%), а також Африки (Нігерія-1,2%, Туніс-3%), та в Австралії (0,5%).

Отже, це питання залишається досить актуальним для інших досліджень на цю тему.

ВИСНОВКИ

1. Соціальні рухи (їх також часто називають масовими, громадськими) - важливий компонент реформування сучасного суспільства, джерело перекладу інтересів різних верств громадян. Пріоритетність соціальних питань у суспільних рухах, що розгортаються на пострадянському просторі, в тому числі в Україні, поява «нових соціальних рухів» - відповідь на виклики нової реальності. Ця теза підтверджується низкою наукових досліджень соціологів, політологів, соціальних психологів, які вивчають традиціоналізм та інновації в соціальних рухах, характеристики їх сучасних видів, їх ідентичність та інші.

Соціальний рух - це активізація великих груп людей, які прагнуть або змінити певні соціальні процеси в суспільстві, або зберегти їх.

Узагальнення досліджень, проведених соціологами, дозволяє стверджувати, що для сучасних соціальних рухів характерні такі особливості: організаційний плюралізм; актуалізація соціальних питань; децентралізація; відповідність характеру, змісту, форм, терміну колективної дії в рамках конкретних соціальних рухів суспільному часу; зовнішня підтримка; віртуалізація діяльності; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; нові вимоги до активістів, лідерів. В даний час питання соціального руху як форми колективних дій переходить у площину розвитку відповідних соціальних технологій, які потребують соціологічної підтримки.

2. Волонтерський рух - це рух для надання допомоги тим, хто цього потребує. Ця концепція розуміється як волонтерство, як на місцевому та державному рівнях, так і одночасно як двосторонні та міжнародні програми. Волонтери відіграють різноманітну роль у розвитку та добробуті країн. У рамках національних програм та програм ООН вони сприяють розвитку гуманітарної допомоги, технічному співробітництву, просуванню прав людини, демократії та миру.

Добровольці не отримують фінансової допомоги у вигляді заробітної плати, але у них є щось інше - розвиток власних здібностей, моральне задоволення, почуття власної потреби у тих, хто потребує допомоги, почуття, що їм вигідно, здобувати нові знання. У світі стільки волонтерів, скільки є мотивів для безкоштовної роботи.

3. аналізуючи сфери та деякі форми роботи, слід зазначити, що майже вся робота громадських та державних центрів допускає можливість залучення волонтерів.

Завдання, які можуть виконувати волонтери, як правило, повністю відповідають завданням платного персоналу, а волонтери використовуються як помічники або помічники в тих сферах діяльності, які залишаються важливими для досягнення цілей програми.

Робота волонтерів повинна бути організована ефективно та проводитися професійно. Волонтери можуть виконувати будь-яку роботу, не лише основні речі, які не потребують навчання. Волонтер - це не просто помічник чи соціальний працівник, який піклується про інших, він може бути вчителем, фахівцем з комп'ютерів, політиком, інженером чи дизайнером.

4. Особливість роботи волонтерів та їх ролі у реалізації соціальних проектів з урахуванням мотиваційного аспекту залучення волонтерів та забезпечення наявності основних навичок управління волонтерською діяльністю є необхідною умовою формування та розвитку ефективної волонтерської діяльності.

5. Перші волонтери з'явилися в незалежній Україні у 1992 році. Це були представництва Корпусу Миру США, а потім вони працювали над двома програмами: економічний розвиток та впровадження та викладання англійської мови. Поступово цей рух знайшов підтримку серед українців. Він отримав національний статус. 6 років тому в Україні було зареєстровано Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Спочатку лише молоді люди брали участь у різних благодійних заходах: прибирали кладовище, допомагали людям похилого віку, дарували подарунки та квіти у свята.

Трохи пізніше приєдналося старше покоління. Ще в травні 1998 року Україна, серед інших країн Центральної та Східної Європи, а також декількох країн Азії, розпочала реалізацію регіональної програми «Добровільні ініціативи».

6. Ми вважаємо, що специфіка волонтерства у навчально-реабілітаційному центрі полягає в тому, що він зазвичай не ставить високих вимог до професійних здібностей та навичок особистості, досвіду, але висуває більш високі вимоги до особистості волонтера. Волонтерство може бути організоване або неорганізоване, проводитися індивідуально або в групі.

Волонтер повинен володіти рядом навичок та вмінь. Перш за все, він повинен вміти правильно розуміти потреби людей з обмеженими можливостями; володіти навичками психологічного захисту, запобігаючи таким чином емоційне вигорання; будьте готові надати різні види допомоги та підтримки; володіти навичками надання першої допомоги. Волонтерство є однією з форм благодійності і однією з підвалин громадянського суспільства[1].

Отже, волонтерська діяльність – це шлях самопізнання. Тому, для того, щоб бути волонтером потрібно мати неабиякий хист та певні людські якості: вміння спілкуватись, співчуття, відповідальність, повага та любов до людей. Навички необхідні волонтеру: комунікабельність, ерудиція, грамотність, розуміння проблеми іншої людини, любов до людей, доброта, вміння вислухати, наполегливість, організаторські здібності[1,с.35]. Волонтерство — інструмент соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку. Це добровільна, корисна соціальна робота, яка сприяє покращенню якості життя особистості, поглибленню почуття солідарності, задоволенню потреб людини. В деяких розвинутих країнах світу волонтерський рух є основою системи саморегуляції у суспільстві. Тому стверджують, що саме залучення широких кіл громадськості до вирішення соціальних проблем на волонтерських засадах може створити передумови для формування такої

системи саморегуляції у суспільстві, коли проблеми, що виникають, можуть бути вирішені за рахунок цього суспільства.

Таким чином, волонтерство – соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ.

В даній роботі ми охарактеризували соціальний рух: основні поняття та характеристику. Дослідили зміст, напрями, форми роботи волонтерів та розвиток волонтерства в Україні як соціальний рух. Визначили труднощі та ризики волонтерської діяльності, шляхи їх попередження та подолання. Проаналізували особливість роботи волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів. Також розглянули волонтерство не як рух, а як організацію і статус волонтерства. Тому можна підсумувати те, що волонтерство та його діяльність на сьогодні є актуальним та доречним в суспільстві.

Згідно даної роботи, щоб стати волонтером треба мати неабиякий хист до цієї справи та перш за все бути повнолітнім. Волонтерство – це нелегка справа так, як це не тільки нові знайомства, проведений вільний час з користю, але ця робота вважається цілком добровільною та не приносить ніякої грошової винагороди. Волонтерська діяльність має багато як переваг, так і недоліків. Тому, не кожен зможе взяти на себе цю відповідальність.

Також, треба зазначити те, що волонтерська діяльність завжди має бути направлена на вирішенні конкретних проблем. Також, волонтерство навчає бути відповідальним, чесним, добрим, терплячим, а це саме ті якості, які повинен мати кожен індивід в суспільстві. У бакалаврській роботі було наведено декілька підходів до визначення соціального руху. Головна мета, яка проявляється у всіх визначеннях – це рушійна сила, яка спонукає людей до нових досягнень та дій. Для того, щоб виявити теоретичні підходи, важливо зрозуміти, що вони необхідні для суспільства та індивідів. Також, було проаналізовано роботу волонтерських організацій в Україні та визначена особливість їх праці. В Україні волонтерство є основною частиною суспільства, так як активно приймає участь у житті населення.

Отже, як висновок можна стверджувати, що волонтерство в Україні являється важливим чинником перебігу.

В останньому розділі бакалаврської кваліфікаційної роботи було проведено та описано дослідження, яке спрямоване на те, як молодь ставиться до волонтерства як соціального руху України.

Для проведення дослідження була розроблена анкета задля того, щоб дізнатися та проаналізувати отриману інформацію. Так як, дане опитування значно впливає на формування людської свідомості, вони закладають в індивідах певні набори уявлень, а тому важливим було дослідити чи впливають образи, які визначаються через анкету на формування образу волонтера як дослідника.

Під час проведення дослідження було опитано 24 респондента. В ході проведеного дослідження виявилось, що більшість респондентів не цікавиться даною темою, а все тому що інформація подана не в тому руслі, як потрібно було б використовувати, або була взагалі відсутньою.

Отже, аналіз даного дослідження показав недостатній рівень уваги до волонтерської діяльності. Інформації щодо волонтерства взагалі не було виявлено та представлено.

Таким чином, як висновок бакалаврської роботи можна зазначити те, що мною було проведено теоретичне обґрунтування феномену волонтерської діяльності, а також проведення практичної частини у вигляді опитування респондентів через соціальні мережі.

Треба зазначити, що найголовнішим та актуальним завданням сучасного українського суспільства є підтримка волонтерських організацій, поширення інформації щодо їхньої роботи не тільки під час військових подій, але й в мирний час.

Таким чином, можна зробити висновок, що волонтерська діяльність в Україні, хоча і нестала масовою, проте є такою, що дозволяє говорити про неї як про суспільне явище та як про важливу складову діяльність суспільства. Отже, сьогодні волонтерський рух в Україні посідає все більш важливе місце

в житті українського суспільства, набуває «власного обличчя», поступово стає більш самостійним, вивчає кращий зарубіжний досвід розвинених країн та впроваджує нові соціальні проекти та соціальні програми. Ми починаємо оновлювати всі аспекти організації управління волонтерами. В Україні є оригінальна ситуація, коли, з одного боку, управління волонтерством вимагає особливої уваги з боку теоретичного розуміння концептуальної основи, оскільки остання прокладає собі шлях завдяки більш соціально орієнтованому економічному розвитку, а з іншого боку - існує нагальна потреба критично оцінити зарубіжний та накопичений вітчизняний досвід для подальшого його творчого застосування множення та розвитку в нових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азгагі М. Громадські організації повинні спрацювати з громадами/М.Азгагі.2010. 27-28 с.
2. Безпалько О. В. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми обмежених функціональних можливостей. К: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2015. 32 с.
3. Блемерс В. Побуждай, но не принуждай. Запорозьє: ИПК «Запорозьє», 2016. 312 с.
4. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. К.: Академпрес, 2010.- 112с.
5. Введення у соціальну роботу. Навч. посібник. - К.: Фенікс, 2011. - 288 с.
6. Всеобщая декларация волонтеров // Вестник благотворительности. - 1997. 10-15 с.
7. Геллер Н. Основи ефективного залучення ресурсів для некомерційних організацій. К., 2015. 134 с.
8. Гладков Е. Фандрайзинг и работа с волонтерами. Хмельницький, 2010. - 68 с.
9. Голованова Т.П. Волонтерство в соціальній роботі як феномен цивілізованого суспільства. Запоріжжя, 2016. - 134 с.
10. Грига І. Чинники виникнення психологічних проблем у волонтерів та шляхи оптимізації їх роботи. Брижовата. 2017. 68 с.
11. Дейчаківський М. Роль громадських організацій в Україні. 2015. 10-24 с.
12. Дружченко Т. Волонтерство в соціальній роботі. К.: Главник, 2016. - 126 с.
13. Заверико Н.В. Основи управління діяльністю волонтерів. Запоріжжя, 2014. - 25 с.

14. Иванова А.С. Добровольческий труд: сущность, функции, специфика. 2005.15-22 с.
15. Капська А. Й. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах. К.: ДЦССМ, 2011. - 140 с.
16. Корольок В. Г. Стратегія і тактика комунікацій з громадськістю для організацій третього сектора. К., 2013. 216 с.
17. Кравченко Р. І. Волонтерська служба недержавної організації соціальної сфери. К: Благодійне товариство «Джерело», 2010. - 92 с.
18. Латюшин Я.В. Формирование профессионально важных качеств волонтеров. К.;, 2014.- 23с.
19. Лютий В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки. К.: Академія праці і соціальних відносин, Християнський дитячий фонд, 2010. - 51 с.
20. Лях Т. Л. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху. К.: ВГЦ «Волонтер», 2016. - 176 с.
21. Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства. К.: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 2018. - 160 с.
22. Митрохіна О.В. Подготовка несовершеннолетних к волонтерской деятельности. М., 2014.- 218с.
23. Морев А.В. Зарубежный опыт деятельности волонтеров неправительственных организаций по профилактике девиантного поведения подростков. -М.: Изд-во ИСПС РАО, 2015.110с.
24. Маккарлі С., Лінч Рік. Управління діяльністю волонтерів. К.: ТанDEM, 2010. 26 - 34 с.
25. Олінек О. Якими бувають волонтери? К.: 2011. 14-15 с.
26. Підготовка волонтерів і їхня роль у реалізації соціальних проєктів. К.: Вища школа, 2016. 61 с.
27. Психология социальной работы.: Питер, 2012. 352 с.

28. Поданская В.Ф. Добровольцы и наемные работники. Омск: Изд-во ОмГТУ, 2014. 59-64 с.
29. Полехина Л.В. Волонтеры и волонтерское движение: Сборник реферативных материалов. Днепропетровск, 2015. 128с.
30. Попов С.Ю. Пошук ресурсів для розвитку суспільного сектору. К.: Благодійний фонд «Підліток», 2015. 108 с.
31. Про організацію проведення Міжнародного року волонтерів: Розпорядження Президента України // Урядовий кур'єр. - 2001. - 28 березня. - 11-13 с.
32. Робертс Г. А. Профилактика выгорания. М., 2008. 39-46 с.
33. Ронгинская Т. И. Синдром выгорания в социальных профессиях. М., 2012. 85-95 с.
34. Теоретичні аспекти і практичні шляхи залучення волонтерів до соціальної роботи: Звіт тимчасового творчого колективу. - К.: Український Інститут соціальних досліджень, 2018. 296 с.
35. Толмачева Л.П. Социализация личности начинается с добровольчества. Н., 2011. 56с.
36. Ходорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика. К.: ДЦССМ, 2017. 272 с.
37. Холостова Е. И. Социальная работа: теория и практика. М.: ИНФРА-М, 2016. 427 с.
38. Волонтерское движение: помогай другим и путешествуй. [Електронний ресурс]: <http://www.careerguide.com.ua/node/2702>
39. Волонтерство - це... [Електронний ресурс].: <http://krotus.org/lmv/aboutvolunteering>
40. Волонтерство и благотворительность в США. [Електронний ресурс].: <http://www.bearr.org/ru/node/2338>
41. Возможности для волонтерів. [Електронний ресурс].: <http://krotus.org/volunteering>

